

19 cm

0.5 cm

19 cm

ISSN 0866 - 7632



# TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC



2 (236)  
2023

VIỆN DÂN TỘC HỌC  
VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

# INSTITUTE OF ANTHROPOLOGY

TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC - SỐ 2 (236) - 2023 ANTHROPOLOGY REVIEW

In 300 cuốn, tại Công ty Cổ phần Khoa học và Công nghệ Hoàng Quốc Việt, theo Giấy phép xuất bản số 139/GP-BVHTT, ngày 22-4-2013. Phát hành qua mạng lưới bưu điện Việt Nam trên toàn quốc: Mã ấn phẩm: C212; Hotline 1800.585855. Hoặc Tòa soạn Tạp chí Dân tộc học (Số ĐT: 02462730420). In xong và nộp lưu chiểu tháng 4-2023

Giá: 40.000đ

Mẫu bìa TCDTH

Hex:C9843B-CMYK:12,48,85,10

Hex:E0C69E-CMYK:12,20,40,0



Logo=

Hex:A76F29-CMYK:29,56,100,13

Hex:FFD200-CMYK:0,16,100,0

26.5 cm

# DÂN TỘC HỌC

Tap chí chuyên ngành Dân tộc học  
Năm thứ XXXIX  
Số 2 (236) - 2023

Ra hai tháng một kỳ

TÒA SOẠN VÀ TRỊ SỰ  
Tầng 10, nhà A, số 1 Liễu Giai, Ba Đình Hà Nội  
Điện thoại: 84-024-62730420  
E-mail: tapchidantochoc@gmail.com  
Website: viendantochoc.vass.gov.vn

Số chuyên đề: Ứng phó với thiên tai từ cấp độ địa phương

VIỆN DÂN TỘC HỌC - VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

		MỤC LỤC	
		NGHIÊN CỨU	Trang
Tổng biên tập PGS.TS. NGUYỄN VĂN MINH Phó Tổng biên tập PGS. TS. NGUYỄN THỊ THANH BÌNH * * HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP PGS.TS. Nguyễn Văn Minh (Chủ tịch) TS. Bùi Thị Bích Lan (Thư ký) PGS.TS. Nguyễn Thị Thanh Bình PGS.TS. Phạm Quang Hoan PGS.TS. Vương Xuân Tình PGS.TS. Bùi Văn Đạo PGS.TS. Nguyễn Ngọc Thanh PGS.TS. Bùi Xuân Đỉnh TS. Trần Văn Hà TS. Lý Hành Sơn TS. Trần Minh Hằng TS. Nguyễn Công Thảo * * TÒA SOẠN VÀ TRỊ SỰ TS. Hoàng Phương Mai (Thư ký) ThS. Phạm Thị Thu Hà ThS. Lục Mạnh Hùng Thiết kế bìa: ThS. Lục Mạnh Hùng Chuyển ngữ: TS. Vương Ngọc Thi Tài khoản: Viện Dân tộc học STK: 001.1.00.1715230 Sở giao dịch Ngân hàng TMCP Ngoại thương Việt Nam Số 11 Láng Hạ, Ba Đình, Hà Nội	Emmanuel Panier Nguyễn Công Thảo	* Ứng phó với thảm họa thiên tai ở Việt Nam: Một bức tranh nhiều màu sắc	3
	Emmanuel Panier Phan Thị Kim Tâm	* Ứng phó sau lũ quét ở miền núi phía Bắc Việt Nam: Năm bắt các thực hành thích ứng thông qua tiếp cận “chuỗi liên tục”	12
	Phan Phương Anh Emmanuel Panier Nguyễn Nhật Anh Phan Thị Kim Tâm	* Đa dạng ứng phó về cư trú và sinh kế sau thảm họa thiên tai ở vùng cao phía Bắc Việt Nam: Trường hợp thôn Tùng Chín, xã Trịnh Tường, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai	35
	Olivier Tessier	* Các chiến lược thích ứng với thiên tai của địa phương: Nghiên cứu trường hợp tại huyện Bình Đại, tỉnh Bến Tre	52
	Nguyễn Công Thảo	* Những yếu tố khiến người dân dễ bị tổn thương do thiên tai ở xã Lâm Đốt, huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế	73
	Nguyễn Công Thảo	* Vai trò của giới tinh hoa trong thúc đẩy năng lực ứng phó với thiên tai cho người dân ở xã Trường Xuân, huyện Quảng Ninh, tỉnh Quảng Bình	88
	Clara Jullien	* Các chiến lược thích ứng di động và tại chỗ trong bối cảnh bất ổn toàn cầu: Nghiên cứu tại tỉnh Quảng Ngãi	104
	Phạm Thị Thu Hà	* Lễ công bố và trao Quyết định nghỉ hưu cho PGS.TS. Vương Xuân Tình	125

## TÓM TẮT TIẾNG VIỆT SỐ 2/2023

### **1. Emmanuel Pannier, Nguyễn Công Thảo: Ứng phó với thảm họa thiên tai ở Việt Nam: Một bức tranh nhiều màu sắc**

**Tóm tắt:** Bài viết điếm qua một số xu thế thiên tai ở Việt Nam trong những thập niên trở lại đây cũng như chiến lược ứng phó từ góc độ chính sách, trong đó đặc biệt thảo luận đến hoạt động ứng phó ở cấp độ địa phương, nhấn mạnh đến tính đa dạng của chúng trong sự khác biệt về điều kiện tự nhiên, kinh tế, văn hóa, xã hội cũng như nhận thức về thiên tai từ phía các bên liên quan. Qua phân tích 6 nghiên cứu trường hợp, bài viết chỉ ra thực tế hoạt động ứng phó được thực hành không chỉ xuất phát từ mục tiêu nhằm đối mặt với thiên tai hay thích ứng với hiểm họa hoặc biến đổi khí hậu. Có nhiều động lực và yếu tố khác, ngoài rủi ro môi trường, ảnh hưởng tới việc lựa chọn các chiến lược sinh kế nói chung và ứng phó nói riêng. Chính vì thế, bối cảnh địa phương cần phải được quan tâm khi thiết kế một dự án hay kế hoạch ứng phó với thiên tai.

**Từ khóa:** Ứng phó với thiên tai, đa dạng văn hóa, biến đổi khí hậu, tri thức cộng đồng.

### **2. Emmanuel Panier, Phan Thị Kim Tâm: Ứng phó sau lũ quét ở miền núi phía Bắc Việt Nam: Nắm bắt các thực hành thích ứng thông qua tiếp cận “chuỗi liên tục”**

**Tóm tắt:** Nhiều nghiên cứu về quản lý rủi ro thiên tai và thích ứng với biến đổi khí hậu phân loại sự đa dạng của các biện pháp và lộ trình ứng phó dựa trên sự phân chia nhị nguyên. Cách phân loại này bị hạn chế trong việc nắm bắt sự phức tạp của thực tiễn xã hội và chiến lược ứng phó ở cấp độ địa phương. Do đó, để hiểu sâu về các thực hành ứng phó trong bối cảnh cụ thể, bài viết này đề xuất nắm bắt sự đa dạng đó thông qua tiếp cận “chuỗi liên tục” (continuum approach) qua nghiên cứu trường hợp về trận lũ quét lịch sử ở một xã người Tày tại tỉnh Lào Cai với việc nhận diện tám hành động ứng phó sau thiên tai và đặt chúng trong các “loại hình thích ứng” có liên quan đến danh mục phân loại thường được sử dụng trong các nghiên cứu về ứng phó với diễn biến thời tiết. Nghiên cứu đã phân tích mỗi ứng phó cụ thể nằm trong một chuỗi liên tục giữa các hành động ngoại sinh và nội sinh, các biện pháp phòng ngừa và ứng phó sau thiên tai, các ứng phó tự phát và có kế hoạch, những thay đổi bắt buộc và tự nguyện. Cách tiếp cận này đã cho phép rút ra kết luận về một số điểm mạnh và điểm yếu của công tác quản lý rủi ro sau thiên tai ở các cộng đồng vùng cao phía Bắc Việt Nam.

**Từ khóa:** Ứng phó, thích ứng, thiên tai, biến đổi khí hậu, chuỗi liên tục, Việt Nam.

### **3. Phan Phương Anh, Emmanuel Pannier, Nguyễn Nhật Anh, Phan Thị Kim Tâm: Đa dạng ứng phó về cư trú và sinh kế sau thảm họa thiên tai ở vùng cao phía Bắc Việt Nam: Trường hợp thôn Tùng Chửn, xã Trịnh Tường, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai**

**Tóm tắt:** Năm 2008, một cơn lũ quét từ thân đã cướp đi sinh mạng nhiều người và cuốn trôi trên hai chục căn nhà của người Dao Đỏ ở thôn Tùng Chửn (tỉnh Lào Cai). Dựa

trên khảo cứu dân tộc học, bài viết này phân tích quá trình lựa chọn địa điểm cư trú sau lũ và các hành vi thích ứng về mặt sinh kế của người dân địa phương. Chúng tôi lập luận rằng các lựa chọn về nhà ở là một chỉ báo về chiến lược sinh kế sau thiên tai. Khi xem xét việc lựa chọn đất làm nhà sau lũ gắn liền với chiến lược sinh kế của người dân, bốn xu thế ứng phó chính được nhận diện. Thông qua góc nhìn nhân học mang tính tổng thể, chúng tôi nhấn mạnh rằng mối liên hệ giữa nhà ở, chuyển cư và sinh kế không phải là điều mới mẻ và mang tính đặc thù của việc phục hồi sau lũ mà đã có từ lâu trong đời sống của người Dao. Từ đó, chúng tôi đưa ra một số đề xuất cho việc hoạch định chính sách phát triển bền vững vùng dân tộc thiểu số ở miền núi phía Bắc nói riêng và ở Việt Nam nói chung.

**Từ khóa:** Người Dao, thích ứng, thảm họa thiên tai, sinh kế, cư trú, thượng sơn, hạ sơn.

#### **4. Olivier Tessier: Các chiến lược thích ứng với thiên tai của địa phương: Nghiên cứu trường hợp tại huyện Bình Đại, tỉnh Bến Tre**

**Tóm tắt:** Trong khuôn khổ nghiên cứu trường hợp được thực hiện ở huyện Bình Đại (tỉnh Bến Tre), bài viết này tập trung mô tả và phân tích những biến đổi của môi trường tự nhiên cũng như hệ thống sản xuất diễn ra sau khi đập Ba Lai được xây dựng vào đầu những năm 2000 để chống xâm nhập mặn và trữ nước ở thượng nguồn. Nội dung chính của bài viết hướng đến việc mô tả tác động của hai đợt hạn hán, xâm nhập mặn nghiêm trọng trong năm 2016 và 2020, đồng thời phân tích các chiến lược thích ứng được người dân và chính quyền địa phương triển khai để ứng phó. Trên cơ sở đó, bài viết chỉ ra những điểm còn thiếu sót trong giải pháp và chiến lược được triển khai ở cấp độ cá nhân và tập thể.

**Từ khóa:** Đập Ba Lai, hệ thống cây trồng, nuôi trồng thủy sản, thiên tai, hạn hán - xâm nhập mặn, thích ứng, di cư.

#### **5. Nguyễn Công Thảo: Những yếu tố khiến người dân dễ bị tổn thương do thiên tai ở xã Lâm Đốt, huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế**

**Tóm tắt:** Bài viết chỉ ra ba yếu tố khiến người dân ở xã Lâm Đốt, huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế dễ bị tổn thương khi phải đối mặt với thiên tai (lũ lụt), đó là nghèo đói, thực trạng quản lý, sử dụng đất đai và hệ thống thủy lợi. Trong khi nghèo đói đã được nhiều nghiên cứu đi trước đề cập, việc chỉ ra mối liên hệ giữa hệ thống thủy lợi, việc quản lý, sử dụng đất đai với mức độ rủi ro trước thiên tai là đóng góp bổ sung của bài viết này đối với chủ đề nghiên cứu về thiên tai và ứng phó với thiên tai. Đặc biệt, đây là một trong số ít nghiên cứu về ứng phó với thiên tai và tính dễ bị tổn thương tập trung vào người dân tộc thiểu số tại khu vực biên giới, thuộc vùng cao bởi lẽ đa phần các nghiên cứu trước chú ý vào vùng đồng bằng, ven biển hay các thành phố lớn.

**Từ khóa:** Ứng phó thiên tai, dễ bị tổn thương, tỉnh Thừa Thiên Huế.

#### **6. Nguyễn Công Thảo: Vai trò của giới tinh hoa trong thúc đẩy năng lực ứng phó với thiên tai cho người dân ở xã Trường Xuân, huyện Quảng Ninh, tỉnh Quảng Bình**

**Tóm tắt:** Bài viết này tập trung tìm hiểu quan niệm của người Bru - Vân Kiều về những cá nhân được coi là tinh hoa trong thôn bản. Trên cơ sở đó, những phân tích trong bài viết sẽ tập trung xem xét các đóng góp cụ thể mà nhóm tinh hoa đã đem lại cho cộng đồng, giúp họ có thêm nguồn lực, năng lực để giảm thiểu thiệt hại thiên tai có thể gây ra. Kết quả phân tích cho thấy tiêu chí để một cá nhân được coi là tinh hoa ở người Bru - Vân Kiều có sự khác biệt so với một số nghiên cứu trước. Nhóm tinh hoa đóng vai trò khá tích cực trong việc thúc đẩy phát triển kinh tế, đa dạng hóa nguồn thu nhập, quá trình kiên cố hóa nhà cửa ở xã Trường Xuân, huyện Quảng Ninh, tỉnh Quảng Bình.

**Từ khóa:** Ứng phó với thiên tai, nhóm tinh hoa, phát triển nông thôn bền vững, tỉnh Quảng Bình.

**7. Clara Jullien: Các chiến lược thích ứng di động và tại chỗ trong bối cảnh bất ổn toàn cầu: Nghiên cứu tại tỉnh Quảng Ngãi**

**Tóm tắt:** Bài viết tập trung vào vấn đề di cư như một chiến lược thích ứng trong bối cảnh bất định trên toàn cầu, đồng thời trình bày kết quả của một nghiên cứu trường hợp đa địa điểm tại tỉnh Quảng Ngãi, thuộc vùng duyên hải Nam Trung Bộ, vốn là điểm xuất phát của dòng di cư đường dài, đặc biệt hướng đến khu vực Thành phố Hồ Chí Minh. Mục tiêu kép của bài viết là tìm hiểu sự phức tạp của các yếu tố được kết hợp trong quyết định di cư, trong đó có tính dễ bị tổn thương về môi trường và các phương thức thích ứng thay thế được thực hiện tại chỗ. Dựa trên cơ sở phương pháp tiếp cận định tính, nghiên cứu này chỉ ra rằng di cư không chỉ xảy ra và cũng không phải lúc nào cũng xảy ra trước những thay đổi về môi trường mà còn do những thay đổi trong bối cảnh kinh tế, động lực xã hội và hiện trạng sở hữu đất đai. Sẽ không thể hiểu được tính dễ bị tổn thương về môi trường (do hạn hán, bão, lũ lụt, lở đất, xói mòn và sự suy giảm trữ lượng cá) nếu đặt nó tách biệt với các dạng tổn thương khác. Các hành vi thích ứng được hình thành bởi những hạn chế cũng như các cơ hội xuất hiện từ bối cảnh thay đổi này. Di cư từ nông thôn ra thành thị được đặt trong bối cảnh các hoạt động thích ứng tại chỗ trước áp lực môi trường được các hộ gia đình kết hợp trong một chiến lược thích ứng rộng hơn trước tình trạng bất ổn, không chắc chắn trên toàn cầu. Sự thành công của di cư với tư cách là một sự thích ứng mang nhiều sắc thái tùy theo sự đa dạng của các kết quả đạt được.

**Từ khóa:** Thích ứng, biến đổi khí hậu, di cư, dễ bị tổn thương, Quảng Ngãi.